

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

БАРИЛО Ірина Миколаївна

УДК 911.3:314(477.53)

ГЕОДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

11.00.02 – економічна та соціальна географія

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор географічних наук, професор
Нємець Людмила Миколаївна,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, завідувач кафедри
соціально-економічної географії і регіонознавства.

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор
Джаман Василь Олексійович,
Чернівецький національний університет імені Юрія
Федьковича, завідувач кафедри географії України та
регіоналістики;

доктор географічних наук, доцент
Мальчикова Дар'я Сергіївна,
Херсонський державний університет, завідувач кафедри
соціально-економічної географії.

Захист відбудеться «11» листопада 2016 р. о «11» годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.23 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, ауд. 2-49.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (61022, м. Харків, майдан Свободи, 4).

Автореферат розісланий «6» жовтня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат географічних наук,
доцент

Л. В. Ключко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасному суспільстві демографічні процеси виступають інтегральним показником його політичної системи, стану економіки та ступеню вирішення соціальних проблем. Геодемографічні процеси є не лише фактором існування суспільства, але й головною умовою його розвитку. Трансформаційні процеси, що відбуваються у політичній, економічній та соціальній сферах України, негативно впливають на геодемографічний розвиток у країні і визначають перспективи її розвитку на найближчі десятиліття. Геодемографічний розвиток є одним із визначальних чинників для забезпечення високого соціально-економічного рівня країни, а проблеми оптимального геодемографічного розвитку слід розглядати як головні державні інтереси, фактори та результати її діяльності. Наслідками таких трансформаційних процесів за останні роки є зміни геодемографічної поведінки населення, зменшення показників народжуваності, збільшення показників смертності, міграційної рухливості тощо. Розуміння важливості геодемографічного розвитку України обумовили актуальність досліджень даного напрямку.

Проте, окрім визначення особливостей геодемографічного розвитку в державі в цілому, важливим напрямом дослідження є виявлення регіональних геодемографічних особливостей. Сучасна геодемографічна ситуація Полтавської області, як і в цілому в Україні, склалася під впливом ряду факторів, що призвело, в першу чергу, до численних змін відтворення населення. Геодемографічна ситуація Полтавської області є однією з найскладніших проблем розвитку регіону. Зменшення чисельності населення, різке скорочення показників народжуваності, високі показники демографічного навантаження, низька тривалість життя стали притаманними ознаками геодемографічних процесів, що свідчить про демографічну кризу та депопуляцію в регіоні. Тому важливим питанням у дослідженні регіону є аналіз просторово-часових тенденцій геодемографічного розвитку, розробка прогнозу, виявлення проблем та обґрунтування рекомендацій стосовно геодемографічної політики Полтавської області. Без досліджень цих питань неможливе планування подальшого збалансованого розвитку регіону.

Зв'язок роботи з науковими програмами та темами. Дисертаційне дослідження пов'язане з напрямами науково-дослідної роботи, що виконується в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна, зокрема з темами кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства «Територіальні особливості формування конкурентоспроможності регіону» (державний реєстраційний номер 0115U000504), «Комплексна соціально-економічна характеристика Хорольського району Полтавської області» (державний реєстраційний номер 0114U005618), а також з науковою тематикою кафедри стосовно досліджень теоретико-методичних та прикладних проблем розвитку регіону.

Мета дослідження полягає у виявленні суспільно-географічних особливостей геодемографічного розвитку Полтавської області, визначенні

територіальних диспропорцій, у розробці геодемографічного прогнозу та рекомендацій щодо заходів геодемографічної політики регіону.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні **наукові завдання**:

- 1) провести аналіз попередніх досліджень та формулювання на його основі теоретико-методичних основ дослідження;
- 2) визначити підходи та методи й обґрунтувати методикку дослідження геодемографічного розвитку;
- 3) виявити історичні передумови та фактори розселення населення Полтавської області та дати характеристику геодемографічного розвитку Полтавської області за досліджуваний період (2009 – 2014 рр.);
- 4) встановити просторово-часові особливості геодемографічного розвитку Полтавської області за результатами кластерного аналізу та моделювання в багатовимірному ознаковому просторі;
- 5) провести моделювання траєкторії геодемографічного розвитку Полтавської області;
- 6) розробити геодемографічний прогноз Полтавської області;
- 7) визначити основні геодемографічні проблеми Полтавської області та обґрунтувати рекомендації стосовно геодемографічної політики регіону.

Об'єктом дослідження є геодемографічний розвиток регіону.

Предметом дослідження є суспільно-географічні особливості геодемографічного розвитку Полтавської області.

Методологічна основа. Теоретичною базою дисертаційного дослідження були праці вітчизняних та закордонних географів, демографів, соціологів, зокрема Н. Агафонова, А. Гелія, І. Гудзеляк, В. Джамана, А. Доценка, П. Жоржа, О. Заставецької, Ф. Заставного, Е. Лібанової, М. Логвина, В. Круля, І. Курило, Д. Мальчикової, К. Мезенцева, К. Немця, Л. Немець, Я. Олійника, С. Опеншоу, Ф. Різа, Г. Підгрушного, С. Пирожкова, А. Позняка, І. Прибиткової, М. Птухи, К. Сегіди, П. Славейкова, А. Степаненка, В. Стешенка, О. Топчієва, О. Троя, Г. Федорова, О. Хомри, В. Яворської, О. Шаблія та інших.

Методи дослідження. Під час виконання дослідження використано загальнонаукові методи, зокрема аналізу та синтезу, індукції та дедукції (для аналізу основних складових геодемографічного розвитку Полтавської області та поняттєво-термінологічного апарату дослідження), системний аналіз (з метою аналізу структури геодемографічного розвитку регіону та виявлення територіальних особливостей геодемографічного розвитку Полтавської області), географічний (для визначення місця Полтавської області у загальнонаціональному вимірі за показниками геодемографічного розвитку та виявлення внутрішніх територіальних особливостей геодемографічної ситуації), моделювання (для відображення просторово-часових особливостей геодемографічного розвитку регіону), прогнозування (прогнозування чисельності населення Полтавської області), кластерний аналіз (для інтерпретації подібності геодемографічного розвитку районів та міст

обласного підпорядкування Полтавської області), математико-статистичні методи (у ході формування та обробки інформаційної бази даних) та узагальнення (для формулювання висновків дослідження).

Серед конкретно-наукових методів у дослідженні застосовано географічний, порівняльно-історичний, картографічний методи, ранжирування, групування, а також оригінальні методи моделювання траєкторії розвитку соціогеосистем у нормованому багатовимірному ознаковому просторі, графоаналітичний метод багатовимірної класифікації суспільно-географічних об'єктів, що дозволило виявити територіальні особливості геодемографічного розвитку Полтавської області та візуалізувати отримані результати роботи.

Інформаційна база дослідження сформована на матеріалах Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Полтавській області, літературних джерелах, нормативно-правових документах та матеріалах особистих досліджень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертаційній роботі:

вперше

- виконано ранжирування та групування міст і районів Полтавської області за особливостями геодемографічного розвитку на основі моделювання у нормованому багатовимірному ознаковому просторі;

- змодельовано та проаналізовано траєкторії геодемографічного розвитку міст та районів Полтавської області (виявлено періоди прогресивного та регресивного розвитку, зростання та зменшення відхилень від оптимальної траєкторії розвитку);

- розроблено геодемографічний прогноз Полтавської області методами екстраполяції та компонент.

вдосконалено:

- понятійно-термінологічний апарат суспільно-географічного дослідження за рахунок уточнення поняття «геодемографічний розвиток»;

- методика просторово-часового аналізу геодемографічного розвитку регіону шляхом поєднання традиційних підходів, загальнонаукових та оригінальних методів суспільно-географічного дослідження;

отримали подальший розвиток:

- аналіз історичних передумов та факторів геодемографічного розвитку міст і районів Полтавської області;

- обґрунтовано напрями та шляхи регіональної геодемографічної політики Полтавської області.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні теоретико-методичних основ суспільної географії, зокрема геодемографічного розвитку, на основі аналізу попередніх досліджень, обґрунтуванні методики дослідження та уточнення поняттєво-термінологічного апарату. Розроблена методика, викладена в дисертації, може бути використана при проведенні суспільно-географічних досліджень

геодемографічного розвитку, в тому числі національних, регіональних та локальних. Наукові розробки з прогнозування та обґрунтування рекомендаційних заходів геодемографічної політики Полтавської області можуть використовуватися при розробці стратегій та програм соціально-економічного, демографічного розвитку регіону та його окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено при виконанні науково-дослідних робіт «Територіальні особливості формування конкурентоспроможності регіону» (номер державної реєстрації 0115U000504, довідка № 0301-67 від 12.05.2016 р.) та «Комплексна соціально-економічна характеристика Хорольського району Полтавської області» (державний реєстраційний номер 0114U005618, довідка № 0301-68 від 12.05.2016 р.) на кафедрі соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна для аналізу сучасних суспільно-географічних процесів та формування рекомендацій щодо проведення заходів регіональної демографічної політики та оптимізації геодемографічного розвитку регіону.

Результати дослідження були використані при розробці Програми економічного і соціального розвитку Хорольського району Полтавської області Хорольською районною радою (довідка № 01-29/241 від 13.05.2016 р.) та відділом освіти, молоді та спорту Хорольської районної державної адміністрації (довідка № 01-17/834 від 11.05.2016 р.), зокрема для визначення місця району серед інших районів Полтавської області, складанні характеристики населення району, а також були використані розрахункові прогнозні показники чисельності та складу населення Хорольського району для визначення диспропорцій наявних закладів освіти та потреби в них.

Окремі положення дисертаційного дослідження використані при розробці навчально-методичного забезпечення з дисципліни «Географія населення з основами демографії», а також при підготовці та викладанні дисциплін «Географія населення з основами демографії», «Основи соціальної географії» (довідка № 0202-963 від 16.05.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною роботою автора, в якій викладено результати власних досліджень щодо розробки теоретико-методичних основ суспільно-географічного дослідження геодемографічного розвитку, узагальнено результати аналізу, здійснено прогнозування чисельності населення до 2020 р. та розроблено рекомендації стосовно формування геодемографічної політики Полтавської області. Всі конкретні результати дослідження отримано автором особисто на основі аналізу літературних джерел, статистичних даних та особистих дослідженнях. З наукових публікацій, які видано у співавторстві, використано лише ті положення, що належать особисто автору.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були апробовані на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема «Регіон: стратегія оптимального

розвитку» (Харків, 2013, 2014, 2015), «Регіон: суспільно-географічні аспекти» (Харків, 2014, 2015, 2016), «Потенціал сучасної географії у розв'язанні проблем розвитку регіонів» (Київ, 2013), «Муниципальные образования в регионах России (регионоведческий анализ)» (Воронеж, 2013), «Україна і світ: суспільно-географічні виміри» (Львів, 2014), «L'espace politique ukrainien conflits et recompositions: colloque scientifique international» (Ліон, Франція, 2014), «Сучасні проблеми розвитку суспільної географії» (Київ, 2014), «Географія, екологія, туризм: теорія, методологія, практика» (Тернопіль, 2015), «Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошуки шляхів вирішення» (Херсон, 2015), «Соціально-географічні виклики в Східно-Центральній Європі на початку XXI століття і пошуки адекватних відповідей» (Берегово, 2016), «Освітні й наукові виміри географії» (Полтава, 2016), Українська географія: сучасні виклики (XI з'їзд Українського географічного товариства, Вінниця, 2016), а також на методичних семінарах і засіданнях кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна з питань теорії та практики суспільно-географічних досліджень.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 27 наукових праць загальним обсягом 7,36 д.а. (у т.ч. 5,02 д.а. авторських), з них 11 статей у фахових виданнях загальним обсягом 4,38 д.а. (у т.ч. 2,5 д.а. – авторські), в т.ч. 4 – в іноземних виданнях.

Обсяг і структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (178 найменувань на 22 сторінках) і додатків (8 додатків на 111 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 303 сторінки друкованого тексту, з них основну частину викладено на 160 сторінках. Робота містить 40 таблиць (з яких 19 – у додатках), ілюстрована 165 рисунками (з яких 86 – у додатках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність даної теми роботи, сформульовано мету та завдання, визначено об'єктно-предметну область дослідження, подано теоретичну, методичну та інформаційну основу дослідження. Представлено наукову новизну одержаних результатів. Висвітлено теоретичне та практичне значення роботи, а також апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «*Теоретико-методичні основи суспільно-географічного дослідження геодемографічного розвитку регіону*» проведено аналіз та узагальнення попередніх досліджень за даною тематикою, уточнено поняття «геодемографічний розвиток» з позиції суспільної географії, охарактеризовано геодемографічний розвиток як об'єкт суспільної географії, охарактеризовано чинники формування геодемографічного розвитку, представлено методологічні підходи та методику дослідження геодемографічного розвитку регіону.

Аналіз попередніх досліджень дозволив встановити, що проблема дослідження геодемографічного розвитку вже давно стоять у центрі уваги вчених різних напрямів науки - економістів, статистиків, географів, соціологів, демографів та інших. Геодемографічний розвиток визначається як постійні кількісні та якісні просторово-часові зміни відтворення населення. Геодемографічний розвиток розглядається в контексті географічного простору, особливістю якого є дослідження не лише конкретних географічних об'єктів, але і численні поля властивостей цих об'єктів, їх взаємодії. Отже, *геодемографічний розвиток – це складова соціально-географічного процесу в соціогеосистемах різних рівнів, що проявляються як безперервні кількісні та якісні зміни демографічних процесів та явищ під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників в суспільно-географічному просторі.*

До внутрішніх чинників формування геодемографічного розвитку відносяться демографічні чинники, зокрема природний приріст (скорочення), міграція, статево-вікова структура населення, шлюбність, розлучуваність. До основних передумов формування геодемографічного розвитку також відносяться зовнішні чинники, а саме історико-географічні особливості розвитку, суспільно-географічне положення, соціально-економічні особливості розвитку, природно-екологічне становище навколишнього середовища.

Дослідження геодемографічного розвитку Полтавської області проводилося у чотирьох етапах: концептуально-методичний, емпіричний, аналітичний та підсумковий, які відповідно до мети та завдань взаємопов'язані між собою та поділені на стадії. У ході дослідження застосовувалися філософські (діалектичний, індукції та дедукції), загальнонаукові (аналізу, синтезу, системний аналіз, моделювання, систематизації, математико-статистичні, кластерний аналіз), конкретно-наукові (порівняльно-географічний, порівняльно-історичний, картографічний, моделювання траєкторії розвитку соціогеосистем у нормованому багатовимірному ознаковому просторі, графоаналітичний метод багатовимірної класифікації суспільно-географічних об'єктів). Інформаційна база включає 154 статистичних параметрів, за досліджуваний період 2009-2014 рр., які відображають особливості геодемографічного розвитку Полтавської області, а також деякі параметри соціально-економічного розвитку.

У другому розділі **«Просторово-часовий аналіз геодемографічного розвитку Полтавської області»** виявлено історичні передумови та фактори розселення населення Полтавської області, охарактеризовано сучасний стан геодемографічного розвитку регіону за досліджуваний період.

Сучасна система розселення Полтавської області представлена поселеннями з різною чисельністю населення. Загалом область є помірно заселеною. Середня густина населення по області становить 50,7 осіб/км². Населення розміщується нерівномірно по території області, на що вказує індекс концентрації населення. Центр тяжіння розподілу населення Полтавської області знаходиться між двома найбільшими містами регіону – м. Полтава та

м. Кременчук, що підкреслює двоцентричність системи розселення регіону (рис. 1).

Основними ознаками демографічної динаміки в Полтавській області за останнє десятиліття стало неухильне зменшення чисельності населення, обумовлене в основному процесом депопуляції, що спричинене старінням населення, переважно несприятливими або стагнаційними тенденціями смертності та тривалості життя тощо.

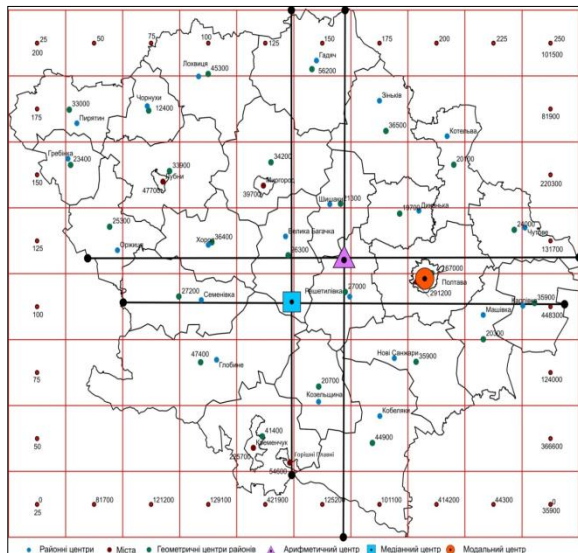


Рис. 1. Основні центри розподілу населення Полтавської області в 2014 р.

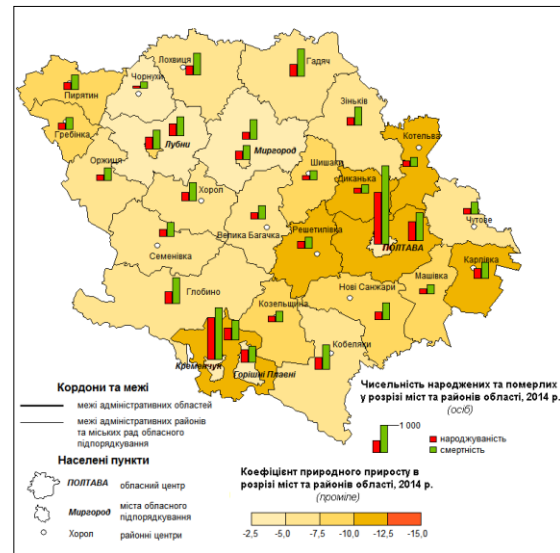


Рис. 2. Природне відтворення населення Полтавської області в 2014 р.

Протягом останніх двох десятиліть населення Полтавської області різко скорочується, його чисельність з 1991 р. до 2014 р. зменшилася на 285 тис. осіб. Протягом досліджуваного періоду, загальний коефіцієнт народжуваності у регіоні збільшився з 9,1 до 9,9 ‰ (з 9,3 до 10,2 ‰ у містах та з 8,8 до 9,4 ‰ у сільській місцевості). Розглядаючи територіальні особливості народжуваності в Полтавській області, спостерігається найвищий рівень народжуваності у Козельщинському, Котелевському та Кременчуцькому районах (12,2, 12,1 та 12,0 ‰ відповідно), найнижчий – у Лохвицькому та Чорнухинському районах (8,4 та 8,6 ‰ відповідно) (рис. 2).

Загальне сальдо міграції області має позитивні показники. Питома вага міждержавної міграції в міграційній ситуації регіону становить понад 10 % (здебільшого це мігранти з країн колишнього Радянського Союзу, Кавказу та Близького Сходу).

Статеву структуру населення області характеризується переважанням жінок над чоловіками (рис. 3), що є характерним не лише для Полтавщини, а й для всіх регіонів України. Особливостями статево-вікової структури є висока частка осіб старше працездатного віку. Коефіцієнт старіння населення, який характеризує частку осіб понад 60 років, у 2014 р. склав 23,4 %. У сільській місцевості цей показник є значно вищим, ніж в міських поселеннях (26,2 % та 21,5 % відповідно). Найменше демографічне навантаження спостерігається в

м. Горішні Плавні та м. Полтава (491 ‰ та 494 ‰ відповідно) (рис. 4). Найбільше навантаження на працездатне населення (понад 660 ‰) характерне для Лубенського, Миргородського (за рахунок великої частки осіб після працездатного віку), Кременчуцького, Семенівського, Кобиляцького та Козельщинського районів (з високою часткою осіб допрацездатного віку в порівнянні з іншими районами області) (рис. 4).

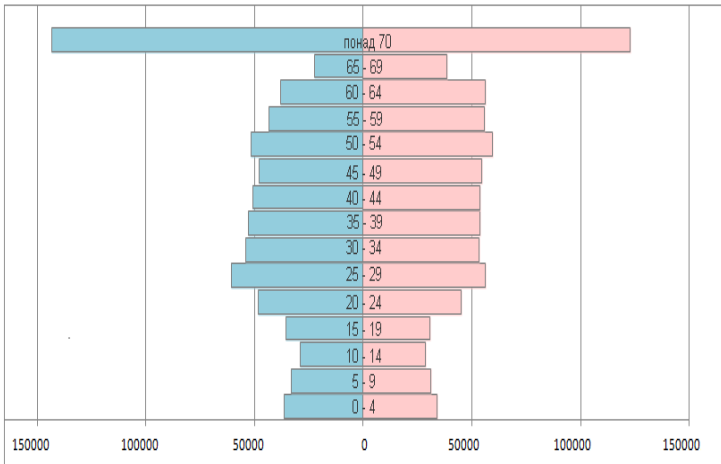


Рис. 3. Статеві-вікова структура населення Полтавської області, 2014 р.

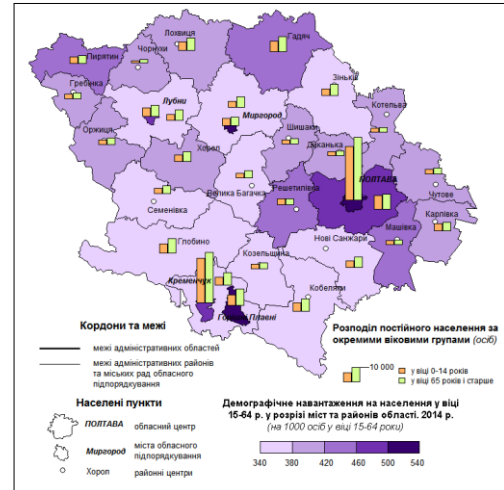


Рис. 4. Демографічне навантаження Полтавської області у 2014 р.

Шлюбно-сімейна структура характеризується збільшенням кількості шлюбів та дещо зменшенням кількості розлучень починаючи з 2013 р. Сільське населення, яке перебуває у шлюбі переважає над міським на 3 %. Стабільність шлюбів регіону значною мірою впливає на розміри сім'ї та показники природного відтворення населення. Високий рівень розлучень є одним з важливих чинників низького природного приросту населення.

У третьому розділі *«Суспільно-географічні особливості геодемографічного розвитку Полтавської області»* викладено результати кластерного аналізу, групування районів та міст обласного підпорядкування графоаналітичним методом багатовимірної класифікації, моделювання траєкторії геодемографічного розвитку міських та районних соціогеосистем у нормованому багатовимірному ознаковому просторі, аналіз узгодженості та специфічності геодемографічного розвитку. Розроблено геодемографічний прогноз Полтавської області та визначено основні геодемографічні проблеми регіону, обґрунтовано рекомендації стосовно геодемографічної політики.

За результатами кластерного аналізу виділити дві групи міст, які характеризуються стабільністю їх складу і не змінюються протягом досліджуваного періоду. Перша група охоплює міста Полтава та Кременчук, друга група – міста Горішні Плавні, Лубни та Миргород. Групування районних соціогеосистем більш різноманітне порівняно з міськими. Виділені кластери мають стабільні райони, які постійно потрапляють до тієї чи іншої групи (крім Миргородського району у 2011 р.), що говорить про схожий геодемографічний

розвиток у відповідних районах Полтавської області протягом досліджуваного періоду (рис. 5).

За результатами аналізу динаміки показників системного розвитку (площі багатокутника за графоаналітичним методом та інформаційної ентропії) виконано класифікацію соціогеосистем (рис. 6). На основі чого було створено класифікацію соціогеосистем за динамікою розглянутих системних показників. Відповідно до можливих варіантів сполучення динаміки цих показників виділено чотири групи соціогеосистем з позитивним та негативним розвитком.

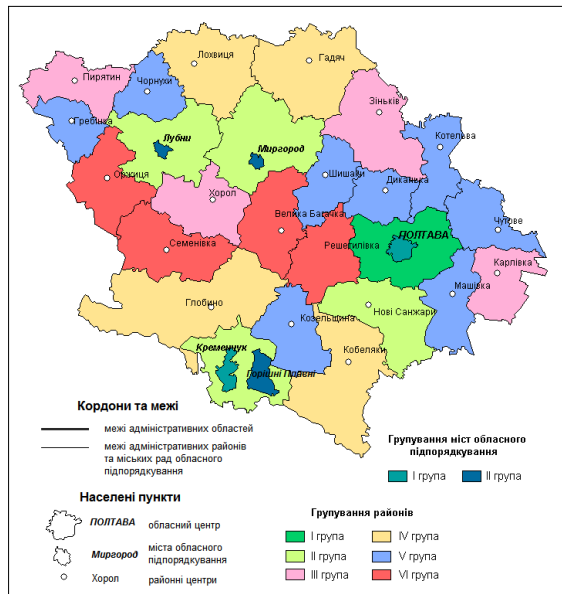


Рис. 5. Групування районів та міст обласного підпорядкування Полтавської області за результатами кластерного аналізу

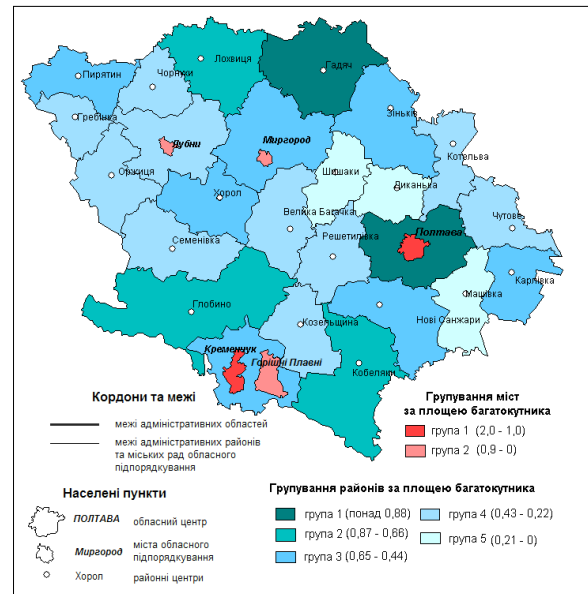


Рис. 6. Групування міських та районних соціосистем за показником площі багатокутника

За результатами моделювання траєкторії геодемографічного розвитку встановлено, що на фазовій площині «проекція на оптимальну траєкторію» – «відхилення від оптимальної траєкторії» найгірший рівень геодемографічного розвитку характерний для Чорнухинського району. Найкращий рівень спостерігається у м. Полтава та м. Кременчук, а також Полтавському, Гадяцькому, Глобинському, Лохвицькому та Кобеляцькому районах (рис. 7-8).

Аналіз узгодженості та специфічності геодемографічного розвитку показав, що найбільш узгоджений з іншими районами розвиток у таких районах як Новосанжарський, Миргородський, Пирятинський, Гребінківський та Чутівський райони. Найбільш специфічні умови геодемографічного розвитку характерні для Глобинського, Гадяцького, Лохвицького, Полтавського районів та міст Кременчук та Полтава.

За прогнозування чисельності населення методом апроксимації було визначено, що до 2020 р. тенденція зменшення чисельності населення буде зберігатися і за підрахунками буде становити 1357,2 тис. осіб. На основі песимістичного прогнозу населення області буде становити 1272,1 тис. осіб. За

оптимістичним прогнозом чисельність населення у 2020 р. буде 1442,3 тис. осіб, тобто збільшення чисельності населення до 2020 р. тільки за рахунок природного руху не можливе більше цього значення.



Рис. 7. Середній розподіл міських соціогеосистем Полтавської області на фазовій площині за рівнем геодемографічного розвитку

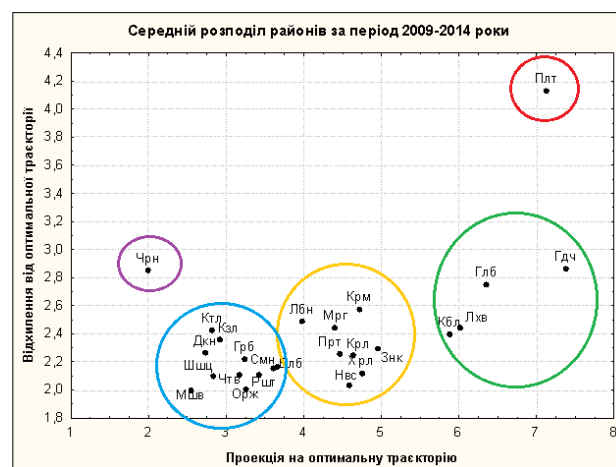


Рис. 8. Середній розподіл районних соціогеосистем Полтавської області на фазовій площині за рівнем геодемографічного розвитку

Конкретні рекомендації стосовно покращання геодемографічного розвитку в містах і районах Полтавської області можна отримати шляхом аналізу змін індексів статистичних параметрів процесу геодемографічного розвитку в конкретних соціогеосистемах. Такий аналіз виконано для всіх досліджуваних соціогеосистем. На основі отриманих результатів просторового та часового суспільно-географічного аналізу геодемографічного розвитку та прогнозу населення регіону було запропоновано ряд заходів щодо формування геодемографічної політики Полтавської області. Запропоновані загальні заходи для міст та районів Полтавської області за наступними напрямками: народжуваність та розвиток сім'ї; покращення стану здоров'я населення, зменшення рівня смертності та тривалості життя; регулювання міграції населення; виявлення негативних наслідків старіння населення. Напрями та шляхи регіональної геодемографічної політики Полтавської області є рекомендаціями, сформованими на основі аналізу особливостей геодемографічного розвитку регіону та його прогнозу до 2020 року.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене суспільно-географічне дослідження геодемографічного розвитку Полтавської області дозволило розкрити територіальні диспропорції розвитку, виявити проблеми та обґрунтувати рекомендації стосовно геодемографічної політики регіону. За результатами дослідження зроблені наступні висновки.

1. Геодемографія як напрям суспільної географії охоплює комплекс споріднених понять, зокрема «демографічний процес», «демографічна подія»

«демографічне явище», «демографічна ситуація», «демографічна обстановка», «геодемографічний процес» та «геодемографічний розвиток». Поняття використовуються часто як синоніми та показують їх як комплексну демографічну характеристику населення території за певний період часу. Геодемографічний розвиток – це складова соціально-географічного процесу в соціогеосистемах різних рівнів, що проявляються як безперервні кількісні та якісні зміни демографічних процесів та явищ під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників в суспільно-географічному просторі. Тобто він визначається як постійні кількісні та якісні просторово-часові зміни відтворення населення, забезпечує комплексне визначення територіальних особливостей демографічних процесів в їх обумовленості як внутрішніми (демографічними), так і зовнішніми (економічними, соціальними, етнічними, екологічними, політичними) чинниками в часовому аспекті. Населення як об'єкт вивчення не є простою сукупністю людей. Це складна система, яка перебуває у постійному русі й саморозвитку. Геодемографічний розвиток є основою розвитку суспільства з відповідними закономірностями відтворення населення та спонукає до формування прогнозів подальших демографічних процесів, на основі яких можливе створення рекомендацій територіального розвитку регіону.

2. Для виявлення суспільно-географічних особливостей системи охорони здоров'я регіону доцільно використовувати географічний, системний, синергетичний, інформаційний та історичний підходи та філософські, загальнонаукові та конкретно-наукові групи методів. Під час виконання дослідження використано загальнонаукові методи, зокрема аналізу та синтезу, індукції та дедукції (у ході аналізу складових геодемографічного розвитку Полтавської області та при аналізі поняттєво-термінологічного апарату дослідження), географічний (для визначення місця Полтавської області у загальнонаціональному вимірі за показниками геодемографічного розвитку та виявлення внутрішніх територіальних особливостей геодемографічної ситуації), системний аналіз (з метою аналізу структури геодемографічного розвитку Полтавської області), моделювання (для відображення просторово-часових особливостей геодемографічного розвитку регіону), систематизації (під час виявлення територіальних особливостей геодемографічного розвитку Полтавської області, формулювання висновків дослідження), прогнозування (прогнозування чисельності населення Полтавської області), кластерний аналіз (для інтерпретації подібності геодемографічного розвитку районів та міст обласного підпорядкування Полтавської області), математико-статистичні методи (у ході формування та обробки інформаційної бази даних).

3. Розселення населення є результатом історичного процесу заселення території, який відбувається під дією ряду чинників. Демографічні катастрофи першої половини ХХ ст. серйозно деформували як кількісні, так і якісні показники відтворення населення Полтавської області, його вікову структуру. Сучасна система розселення Полтавської області є типовою для центральних регіонів України та країни в цілому. У системі розселення Полтавської області

можна виділити такі типи: 1) перший тип включає райони з повільним скороченням чисельності населення, які сформувались в зоні впливу найбільших міст області (Полтавський та Кременчуцький райони); 2) другий тип охоплює райони, що характеризуються середніми темпами скорочення населення та поселенської мережі (більшість районів області); 3) третій тип – райони з інтенсивним скороченням чисельності населення (Козельщинський, Лохвицький, Миргородський, Зіньківський, Гадяцький, Пирятинський, Семенівський й Чорнухинський).

Демографічна ситуація в Полтавській області відзначається складністю та напруженістю, про що свідчить ряд процесів, які відбуваються в регіоні в сфері геодемографічного розвитку, зокрема зменшення чисельності населення, стабільно низький рівень народжуваності при високому рівні смертності, природне скорочення населення, висока смертність чоловічого населення працездатного віку, старіння населення тощо. Динаміка природного приросту населення регресивна у всіх районах Полтавської області. Геодемографічною особливістю регіону є сформована за останні роки тенденція «старіння знизу», що відбувається через поступове зменшення чисельності дітей у результаті скорочування показників народжуваності.

4. Для дослідження подібності геодемографічного розвитку районів та міст обласного підпорядкування Полтавської області обраний метод кластерного аналізу. За досліджуваній період можна виділити дві групи міст, які характеризуються стабільністю їх складу і не змінюються протягом 2009-2014 рр. Перша група охоплює міста Полтава та Кременчук, друга група – міста Горішні Плавні, Лубни та Миргород. Групування районів більш різноманітне у порівнянні з містами (6 груп). Спостерігається ряд районів, які утворюють стійкі за складом первинні кластери. Утворені асоціації свідчать про подібність геодемографічного розвитку в даних територіальних одиницях.

За результатами аналізу динаміки показників системного розвитку (площі багатокутника та інформаційної ентропії за графоаналітичним методом) виконано класифікацію соціогеосистем. На основі чого було створено класифікацію соціогеосистем за динамікою розглянутих системних показників. Відповідно до можливих варіантів сполучення динаміки цих показників виділено чотири групи соціогеосистем, зокрема за динамікою площі багатокутника (позитивна – м. Кременчук, м. Горішні Плавні, Гадяцький, Зіньківський, Котелевський, Машівський райони; негативна – Кобеляцький, Козельщинський, Лубенський, Новосанжарський, Оржицький, Решетилівський, Семенівський, Чутівський, Шишацький, Чорнухинський райони) та за динамікою інформаційної ентропії (позитивна – м. Миргород, Великобагачанський, Гребінківський, Диканський, Миргородський, Полтавський райони; негативна – м. Полтава, м. Лубни, Глобинський, Пирятинський, Карлівський, Кременчуцький, Лохвицький, Хорольський райони).

5. Для виявлення особливостей геодемографічного розвитку міст і районів Полтавської області використовувався метод моделювання траєкторії

розвитку у нормованому багатовимірному ознаковому просторі. Основними аналітичними показниками були: проекція на оптимальну траєкторію розвитку, відхилення від оптимальної траєкторії розвитку і проекційний коефіцієнт прогресу. Із середнього розподілу районів та міст обласного підпорядкування за проекцією вектору геодемографічного розвитку на оптимальну траєкторію розвитку виділено 9 груп (4 групи міст та 5 груп районів). Серед районів області чітко виділяється в якості відстаючого Чорнухинський район, а лідируючим є Полтавський район, який характеризується динамічним геодемографічним розвитком.

6. Для прогнозування загальної чисельності населення Полтавської області є доцільним застосування метода екстраполяції, оскільки динаміка чисельності населення відповідає лінійному тренду. При аналізі розробленого прогнозу було виявлено, що чисельність населення скорочується, але тенденція досить прогнозована і надає можливість передбачити можливу чисельність населення. Райони, які мають досить низьку величину апроксимації характеризуються значною чисельністю міського населення (Полтавський та Кременчуцький райони). Спільним для всіх районів є тенденція до скорочення населення, найбільші відмінності між песимістичним та оптимістичним прогнозом має м. Полтава (7338 осіб), пояснюються це різкими перепадами приросту від одного року до іншого. Найменша ж різниця притаманна м. Горішні Плавні (171 особа), яке має дуже високу величину апроксимації, а також така різниця забезпечується шляхом рівномірної змінами чисельності населення. Населення Полтавської області має тенденцію до зменшення, тому потрібно застосовувати заходи демографічної політики для поліпшення демографічного становища та наближення до оптимістичних значень чисельності населення, що є основою подальшого збалансованого соціально-економічного розвитку.

7. Конкретні рекомендації стосовно покращання геодемографічного розвитку в містах і районах Полтавської області можна отримати шляхом аналізу змін індексів статистичних параметрів процесу геодемографічного розвитку в конкретних соціогеосистемах. Основні напрями демографічної політики для Полтавської області є народжуваність та розвиток сім'ї; поліпшення стану здоров'я, зниження смертності та продовження тривалості життя; регулювання міграційних процесів; подолання негативних наслідків старіння населення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Немець Л. М. Трансформація статево-вікової структури населення (на прикладі Полтавської області) / Л. М. Немець, І. М. Барило // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : зб. наук. праць. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2014. – Сер. «Геологія – Географія – Екологія». – Вип. № 1098. – С. 96–100. – 0,42 д.а.

(Особистий внесок автора – 0,21 д.а. – досліджені причини збільшення частки осіб старше працездатного віку у структурі населення, запропоновані заходи щодо подолання негативних тенденцій у віковій структурі населення).

2. Немець Л. М. Суспільно-географічні особливості міграції населення Полтавської області / Л. М. Немець, І. М. Барило // Часопис соціально-економічної географії : міжрегіональний збірник наукових праць. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2014. – № 16 (1). – С. 67–70. – 0,38 д.а. *(Особистий внесок автора – 0,19 д.а. – проаналізовано динаміку міграційних процесів, проведено порівняльний аналіз показників сальдо міграції в розрізі адміністративних районів, виявлено відмінності інтенсивності міграції).*

3. Барило І. М. Особливості сучасних демографічних процесів регіонів України / І. М. Барило, Т. Г. Погребський, Є. Ю. Телебенєва // Економічна та соціальна географія : наук. зб. / [Ред. кол: С. І. Іщук (відп. ред.) та ін.]. – К. – 2014 – Вип. 1 (69). – С. 102–110. – 0,34 д.а. *(Особистий внесок автора – 0,12 д.а. – охарактеризовано особливості сучасних демографічних процесів в Україні, побудовано та проаналізовано картосхеми природного руху та зовнішньої міграції населення).*

4. Барило І. М. Статеві-вікова структура населення як чинник геодемографічного розвитку (на прикладі Полтавської області) / І. М. Барило // Часопис соціально-економічної географії : міжрегіональний збірник наукових праць. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2014. – № 17 (2). – С. 190–194. – 0,39 д.а.

5. Барило І. М. Соціально-економічні фактори впливу на геодемографічний розвиток регіону / І. М. Барило // Часопис соціально-економічної географії : міжрегіональний збірник наукових праць. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015. – № 18 (1). – С. 164–169. – 0,51 д.а.

6. Телебенєва Є. Ю. Соціально-економічний розвиток як об'єкт суспільно-географічного дослідження / Є. Ю. Телебенєва, І. М. Барило // Часопис соціально-економічної географії : міжрегіональний збірник наукових праць. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015. – № 19 (2). – С. 152–156. – 0,49 д.а. *(Особистий внесок автора – 0,25 д.а. - визначені проблеми розробки комплексної моделі соціально-економічного розвитку території з позиції міждисциплінарного підходу).*

7. Niemets L. Analysis specificity cities and districts sociogeosystem Poltava region of the peculiarities of geodemographic development / L. Niemets, I. Barylo // Часопис соціально-економічної географії : міжрегіональний збірник наукових праць. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2015. – № 20 (1). – С. 59–63. – 0,32 д.а. *(Особистий внесок автора – 0,16 д.а. – розраховано суму частот зв'язків, проведено ранжирування і групування районів області за особливостями геодемографічного розвитку).*

Публікації в іноземних виданнях та міжнародних наукометричних базах:

8. Барило И. Н. Особенности внешних миграционных процессов в регионах Украины / И. Н. Барило // Магілєўскі мерыдыян. – Магілєў : МГУ имени А. А. Кулешова, 2014. – Том 14. – Вып. 1–2 (24–25). – С. 63–67. – 0,36 д.а.

9. Niemets K. Spatial and statistical analysis of settling in the region – on the example of Poltava region, Ukraine / K. Niemets, K. Segida, T. Pogrebskyi, I. Barylo // Acta Geographica Silesiana, 18. WNoZ UŚ, Sosnowiec, 2015. – P. 41–47. – 0,43 д.а. (*Особистий внесок автора – 0,11 д.а. – розраховано основні показники розселення населення – індекс концентрації населення, середній арифметичний центр, медіальний центр, модальний центр, скошеність просторового розселення населення виявлено територіальні особливості просторового розселення населення*).

10. Kandyba Y. Matrimonial population structure as a part of regional geodemographic development (illustrated by of Poltava region) / Y. Kandyba, E. Telebeneva, I. Barylo, P. Kobylin // Cambridge Journal of Education and Science. – Cambridge University Press, 2016. – № 1(15), (January – June). – Volume III. – P. 311–318. – 0,38 д.а. (*Особистий внесок автора – 0,10 д.а. – проаналізовано динаміку шлюбності та розлучуваності в області, побудовано картосхеми та проаналізовано особливості шлюбності та розлучуваності, визначено основні проблеми та запропоновані шляхи їх вирішення*).

11. Niemets L. Human geography evolutionary development in Kharkiv University / L. Niemets, Y. Kandyba, I. Barylo, A. Sokolenko // European Journal of Scientific Research. – Paris University Press, 2016. – No 1 (13), (January – June). – Volume II. – P. 396–406. – 0,38 д.а. (*Особистий внесок автора – 0,10 д.а. – виявлено умови та фактори розвитку суспільної географії в Харківському регіоні, проаналізовано напрями суспільної географії*).

Публікації в інших виданнях, матеріали наукових конференцій

12. Барило І. М. Оцінка економічного потенціалу регіонів України / І. М. Барило // Потенціал сучасної географії у розв'язанні проблем розвитку регіонів : матеріали Міжнародної науково-практичної конф. молодих вчених, присвяченої 95-річчю Національної академії наук України, (Київ, 3-5 жовтня 2013 р.). – К. : Логос, 2013. – С. 24–28. – 0,23 д.а.

13. Барило И. Н. Особенности демографической ситуации в Полтавской области. / И. Н. Барило // Муниципальные образования в регионах России (регионоведческий анализ) : материалы I Международной межведомственной научно-практической конф., (Воронеж, 15–16 ноября 2013 г.). – Воронеж : Воронежский государственный педагогический университет, 2013. – С. 198–201. – 0,17 д.а.

14. Барило І. М. Типізація геодемографічного процесу Полтавської області / І. М. Барило // Україна і світ : суспільно-географічні виміри : збірник праць Всеукраїнської науково-практичної конф. молодих учених, аспірантів і студентів, присвяченої 200-літтю від народження Тараса Шевченка, (Львів,

26–28 лютого 2014 р.) / відп. ред. О. І. Шаблій. – Львів : Простір М, 2014. – С. 243–248. – 0,19 д.а.

15. Барило І. М. Сучасні тенденції геодемографічної ситуації Полтавської області в загальнодержавному вимірі / І. М. Барило // Регіон – 2013 : стратегія оптимального розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конф., (Харків, 7-8 листопада 2013 р.) / гол. ред. колегії В. С. Бакіров. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – С. 111–113. – 0,14 д.а.

16. Барило І. М. Природний рух населення як складова геодемографічного розвитку регіону (на прикладі Полтавської області) / І. М. Барило // Регіон – 2014 : суспільно-географічні аспекти : матеріали Міжнародної науково-практичної конф. студентів, аспірантів та молодих науковців, (Харків, 3-4 квітня 2014 р.) / гол. ред. колегії Л. М. Немець. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 168–171. – 0,17 д.а.

17. Barylo I. Les problèmes démographiques en Ukraine sous l'aspect des processus géopolitiques / I. Barylo // L'espace politique ukrainien conflits et recompositions: colloque scientifique international (26-27 juin 2014, Lyon – ENS de Lyon – CNRS – Université Lyon 2 – UMR 5206 TRIANGLE – EA 4147 ELICO). – P. 11–12. – 0,10 д.а.

18. Барило І. М. Структурні та територіальні особливості процесу народжуваності у Полтавській області / І. М. Барило // Регіон – 2014 : стратегія оптимального розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конф., присвяченої 80-річчю кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, (Харків, 6 листопада 2014 р.) / гол. ред. колегії В. С. Бакіров. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – С. 172–174. – 0,17 д.а.

19. Барило І. М. Особливості формування статево-вікової структури населення Полтавської області / І. М. Барило // Сучасні проблеми розвитку суспільної географії : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конф. / гол. ред. колегії Я. Б. Олійник. – К. : Видавництво «Альфа-ПК», 2014. – С. 58–60. – 0,13 д.а.

20. Барило І. М. Становлення геодемографії як сучасного напрямку суспільної географії / І. М. Барило // Регіон – 2015 : суспільно-географічні аспекти : матеріали Міжнародної науково-практичної конф. студентів, аспірантів та молодих науковців, (Харків, 16 – 17 квітня 2015 р.) / гол. ред. Л. М. Немець. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 107–109. – 0,16 д.а.

21. Барило І. М. До питання інформаційного забезпечення суспільно-географічного дослідження геодемографічного розвитку / І. М. Барило // «Географія, екологія, туризм : теорія, методологія, практика», присвяченої 25-річчю географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка : матеріали Міжнародної науково-практичної конф., (Тернопіль, 21-23 травня 2015 р.). – Тернопіль : СМП «Тайм», 2015. – С. 56–57. – 0,16 д.а.

22. Барило І. М. Ретроспективний аналіз демографічних процесів Полтавської області / І. М. Барило // Регіональні проблеми України :

географічний аналіз та пошуки шляхів вирішення : зб. наук. праць за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конф., (Херсон 8-9 жовтня 2015 р.) / за ред. І. О. Пилипенкова, Д. М. Мальчикової. – Херсон : ПП Вишимирський, 2015. – С. 25–29. – 0,29 д.а.

23. Барило І. М. Інституційні особливості формування регіональної демографічної політики в Україні / І. М. Барило // *Регіон – 2015 : стратегія оптимального розвитку : матеріали науково-практичної конф. з міжнародною участю, (Харків, 5-6 листопада 2015 р.)*. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 103–105. – 0,19 д.а.

24. Немець Л. М. Особливості одно- та двоцентричних моделей просторового розвитку територій (на прикладі Харківської та Полтавської областей) / Л. М. Немець, К. Ю. Сегіда, Н. В. Гусєва, І. М. Барило // *Соціально-географічні виклики в Східно-Центральній Європі на початку XXI століття і пошуки адекватних відповідей : матеріали Міжнародної наукової географічної конф., (Берегове, 31 березня – 1 квітня 2016 р.)*. – Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2016. – С. 175–180. – 0,40 д.а. *(Особистий внесок автора – 0,10 д.а. – проаналізовано графіки розподілу міст і рівня сформованості міської системи розселення, розрахований коефіцієнт першості системи міського розселення та ступінь контрастності)*.

25. Телебенєва Є. Ю. Класифікація міських і районних соціогеосистем за показниками системного розвитку в процесі дослідження геодемографічної ситуації (на прикладі Полтавської області) / Є. Ю. Телебенєва, І. М. Барило // *Освітні і наукові виміри географії», присвяченої 25-річчю спеціальності «Географія» та 15-річчю кафедри географії та краєзнавства ПНПУ ім. В. Г. Короленка : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конф., (Полтава, 25-26 квітня 2016 р.) / відп. ред. С. М. Шевчук. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2016. – С. 179–183. – 0,19 д.а. *(Особистий внесок автора – 0,11 д.а. – здійснено класифікацію міських та районних соціогеосистем Полтавської області за динамікою показників площі багатокутника та інформаційної ентропії)*.*

26. Немець К. А. Моделювання траєкторії геодемографічного розвитку Полтавської області / К. А. Немець, І. М. Барило // *Українська географія : сучасні виклики : зб. наук. праць у 3-х т. – К. : Прінт-Сервіс, 2016. – Т. II. – С. 228–231. – 0,16 д.а. *(Особистий внесок автора – 0,08 д.а. – встановлено просторово-часові особливості геодемографічного розвитку Полтавської області за результатами моделювання міських та районних соціогеосистем в багатовимірному ознаковому просторі)**.

27. Барило І. М. Аналіз подібності геодемографічного розвитку районів та міст Полтавської області за результатами кластерного аналізу / І. М. Барило // *Регіон – 2016 : суспільно-географічні об'єкти : матеріали Міжнародної науково-практичної конф. студентів, аспірантів та молодих науковців, (Харків, 14-15 квітня 2016 р.) / гол. ред. колегії Л. М. Немець. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – С. 9–12. – 0,13 д.а.*

АНОТАЦІЯ

Барило І. М. Геодемографічний розвиток Полтавської області. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2016.

У дисертаційній роботі розкрито теоретико-методичні основи суспільно-географічного дослідження геодемографічного розвитку. З точки зору суспільної географії удосконалено поняття «геодемографічний розвиток». Проаналізовано геодемографічний розвиток як об'єкт суспільної географії, охарактеризовано чинники формування геодемографічного розвитку. Представлено методологічні підходи та методика дослідження геодемографічного розвитку регіону.

Виявлено історичні передумови та фактори розселення населення Полтавської області. Проаналізовано тенденції геодемографічного розвитку Полтавської області в загальнодержавному вимірі. Охарактеризовано сучасний стан геодемографічного розвитку регіону, зокрема особливості відтворення населення та структура населення області за 2009-2014 рр.

На основі кластерного аналізу подано просторову інтерпретацію подібності геодемографічного розвитку міст та районів Полтавської області. Здійснено групування міських та районних соціогеосистем графоаналітичним методом багатовимірної класифікації. Проведено моделювання траєкторії геодемографічного розвитку міських та районних соціогеосистем у нормованому багатовимірному ознаковому просторі, виявлені територіальні особливості. Здійснено аналіз узгодженості та специфічності геодемографічного розвитку. Розроблено геодемографічний прогноз Полтавської області та визначено основні геодемографічні проблеми регіону, обґрунтовано рекомендації стосовно геодемографічної політики.

Ключові слова: геодемографічний розвиток, природне відтворення, міграція населення, статеві-вікова структура, шлюбно-сімейна структура, просторово-часовий аналіз, траєкторія розвитку, узгодженість, специфічність, прогнозування, геодемографічна політика.

АННОТАЦИЯ

Барило И. Н. Геодемографическое развитие Полтавской области. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина Министерства образования и науки Украины, Харьков, 2016.

В диссертационной работе раскрыты теоретико-методические основы общественно-географического исследования геодемографического развития. С точки зрения общественной географии усовершенствовано понятие

«геодемографическое развитие». Проанализировано геодемографическое развитие как объект общественной географии, охарактеризованы факторы формирования геодемографического развития. Представлены методологические подходы и методика исследования геодемографического развития региона.

Выявлено исторические предпосылки и факторы расселения населения Полтавской области. Проанализированы тенденции геодемографического развития Полтавской области в общегосударственном измерении. Охарактеризовано современное состояние геодемографического развития региона, в частности особенности воспроизводства населения и структура населения области за 2009-2014 гг.

На основе кластерного анализа представлена пространственная интерпретация сходства геодемографического развития городов и районов Полтавской области. Осуществлена группировка городских и районных социogeосистем графоаналитическим методом многомерной классификации. Проведено моделирование траектории геодемографического развития городских и районных социogeосистем в нормированном многомерном пространстве, выявлены территориальные особенности. Осуществлен анализ согласованности и специфичности геодемографического развития. Разработан геодемографический прогноз Полтавской области и определены основные геодемографические проблемы региона, обоснованы рекомендации относительно геодемографической политики.

Ключевые слова: геодемографическое развитие, естественное воспроизводство, миграция населения, половозрастная структура, брачно-семейная структура, пространственно-временной анализ, траектория развития, согласованность, специфичность, прогнозирования, геодемографическая политика.

ABSTRACT

Barylo I.M. Geodemographic development of Poltava region. – The manuscript.

Thesis of the applicant for scientific degree of candidate of geographical sciences on specialty 11.00.02 – economic and social geography. – V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2016.

The thesis highlights theoretical and methodological foundations of social and geographical research of geodemographic development. In terms of human geography concept of «geodemographic development» are improved. Geodemographic development are analysed as an object of human geography, formation factors of geodemographic development are characterized. Methodological approaches and methods of geodemographic development research of the region are presented.

It is revealed historical prerequisites and factors of resettlement of the Poltava region`s population. Resettlement of the population is result of historical process of settling of the territory which happens under the influence of a number of factors. The

modern system of resettlement of Poltava region is typical for the central Ukrainian regions and the country in general. Tendencies of geodemographic development of Poltava region in nation-wide measurement are analysed. The current state of regional geodemographic development, in particular features of reproduction of the population and structure of the population of the area for 2009-2014 is characterized. It is revealed that the steady reduction of population caused generally by depopulation process, caused by aging of the population, mainly unfortunate or stagnatory trends of mortality and life expectancy and became the main signs of demographic dynamics in Poltava region for the last decade.

On the basis of the cluster analysis similarity of geodemographic development of the Poltava area's cities and regions is presented. Group's regional social and geographical system is more various in comparison with city. They form more or less steady associations, others more often poorly are associated with the others of areas. It is carried out groups city and regional social and geographical system by a graphic-analytical method of multidimensional classification. By results of the analysis of indicators dynamics of system development (the area of a polygon and information entropy behind a graphic-analytical method) it is executed classification of social and geographical system. According to possible options of a dynamics combination of these indicators four groups social and geographical system, in particular on dynamics of the area of a polygon and on dynamics information are allocated.

Geodemographic development trajectory modeling of the city and district social and geographical system in rated multidimensional space is carried out, territorial features are revealed. Geodemographic forecast of Poltava region is developed and the main region problems and recommendations are determined. For forecasting of total number of the population of Poltava region application of a method of extrapolation as dynamics of population corresponds to a linear trend is reasonable. In the analysis of the developed forecast it was revealed that population is reduced, but the tendency which is rather predicted and allows to predict possible population.

On the basis of the received results of the spatial and temporary public and geographical analysis of geodemographic development and the forecast of the population of the region we have offered a number of measures for formation geodemographic policy for Poltava region. There are birth rate and development of a family; improvement of the state of health of the population, decrease in death rate and life expectancy; population shift regulations; identification of negative consequences of aging of the population. The directions and ways of regional geodemographic policy of Poltava region are the recommendations created on the basis of the analysis of geodemographic development's features of the region and its forecast till 2020. They are characteristic of all cities and districts of the region.

Keywords: geodemographic development, natural reproduction, migration, sex and age structure, marriage and family structure, spatial-temporal analysis, trajectory of development, consistency, specificity, forecasting, geodemographic policy.

Підписано до друку 05.07.2016 р. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим.

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП Петров В. В.
Свідоцтво про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця
серія ВО2 № 987213 від 08.01.2009 р.
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємця
Запис за № 24800000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79-В, к. 137,
тел. (057) 778-60-34, e-mail: bookfabrik@rambler.ru